

GEOTURYSTYKA – NOWE MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA DZIEDZICTWA ZIEMI W TURYSTYCE. STUDIUM PRZYPADKU KRAINY WYGASŁYCH WULKANÓW W SUDETACH ZACHODNICH

EDYTA PIJET-MIGOŃ

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
e-mail: edyta.migon@wsb.wroclaw.pl

SŁOWA KLUCZOWE

geoturystyka, geoedukacja, dziedzictwo Ziemi, turystyka zrównoważona

STRESZCZENIE

Wzrost zainteresowania możliwościami wykorzystania dziedzictwa Ziemi na potrzeby rozwoju turystyki skłania do rozważań, czy geoturystyka jest nową formą turystyki, czy tylko nowym terminem określającym turystykę uprawianą już dawniej, związaną z odwiedzaniem miejsc interesujących pod względem geologicznym. Studium przypadku Krainy Wygasłych Wulkanów w Sudetach Zachodnich, obszaru kreującego swoją markę i produkt turystyczny oparte na wulkanicznej przeszłości geologicznej, uzasadnia traktowanie geoturystyki jako nowej formy turystyki. Od niedawna akcentowany jest bowiem poznawczy charakter odwiedzania obiektów związanych z dziejami Ziemi i ściśle powiązania z geoedukacją. Wyróżnikiem geoturystyki jest tworzenie odpowiedniej infrastruktury edukacyjnej. Początki geoturystyki na badanym obszarze sięgają lat 90. XX w., ale jej rozwój przypada na ostatnią dekadę i jest związany głównie z działaniami oddolnymi, inicjowanymi przez liderów społeczności lokalnych.

Wprowadzenie

W ostatnich latach w Polsce i na świecie rośnie zainteresowanie geoturystyką (Migoń, 2012). Pojęcie to pojawia się zarówno w pracach naukowych, jak i materiałach reklamowych miejscowości i regionów. Jednak równocześnie okazuje się, że przez geologów, turystów i pracowników branży turystycznej nie jest ono jednoznacznie rozumiane, co prowadzi do różnych nieporozumień.

Czym jest zatem geoturystyka? Hose w 1995 roku zdefiniował „geoturystykę” (*geotourism*) jako formę turystyki, która polega na dostarczaniu turystom informacji i zapewnieniu takiej infrastruktury, aby podczas zwiedzania atrakcyjnych miejsc, oprócz doznań estetycznych, mogli oni przyswoić sobie wiedzę potrzebną do zrozumienia geologii i geomorfologii odwiedzanego obszaru (za: A. Osadczyk i K. Osadczyk, 2008, s. 132). Mika (2007, s. 200) określa geoturystykę jako „jedną z form turystyki przyrodniczej, której głównym motywem uprawiania jest zwiedzanie i poznawanie obiektów przyrody nieożywionej”. Inni polscy autorzy – Słomka i Kicińska-Świdarska (2004, s. 5–7) definiują geoturystykę jako „poznawanie obiektów i procesów geologicznych”. Kowalczyk (2010, s. 101) podkreśla związki geoturystyki z turystyką zrównoważoną.

We wszystkich przytoczonych definicjach pojawia się aspekt poznawczy i edukacyjny geoturystyki oraz związane z nim odpowiednie zagospodarowanie (infrastruktura lub materiały edukacyjne), które taki element poznawczy umożliwią. Na przedmiot zainteresowań geoturystyki może wskazywać przedrostek „geo”, który według Newsome’a i Dowlinga (2005) odnosi się do geologii, geomorfologii i naturalnych cech krajobrazu, w tym form rzeźby terenu, skał i minerałów, skamieniałości i procesów kształtujących te elementy środowiska, a więc do szeroko rozumianego dziedzictwa Ziemi. Według tych samych autorów geoturystyka jako forma turystyki poznawczej ma na celu poznawanie dziedzictwa Ziemi poprzez podziwianie, oglądanie miejsc oraz edukację (Newsome i Dowling, 2010).

Czy zatem geoturystykę można zaliczyć do nowych trendów w turystyce, czy jest to tylko nowa nazwa (termin) formy turystyki, którą uprawiano już od dawna? Celem artykułu jest próba odpowiedzi na to pytanie poprzez analizę studium przypadku Krainy Wygasłych Wulkanów w Sudetach Zachodnich.

Oprócz studiów literatury dotyczącej geologii i geomorfologii Gór i Pogórza Kaczawskiego oraz rozwoju turystyki na badanym obszarze dokonano analizy dokumentów oraz stron internetowych lokalnych organizacji i grup działania. Wykorzystano także wyniki wcześniej prowadzonej inwentaryzacji terenowej wybranych obiektów – atrakcji geoturystycznych regionu (Migoń i Pijet-Migoń 2010, 2015). Monitorowanie zachodzących zmian w zagospodarowaniu turystycznym było możliwe dzięki kilkuletniej współpracy autorki z Lokalną Grupą Działania – Stowarzyszeniem Kaczawskim.

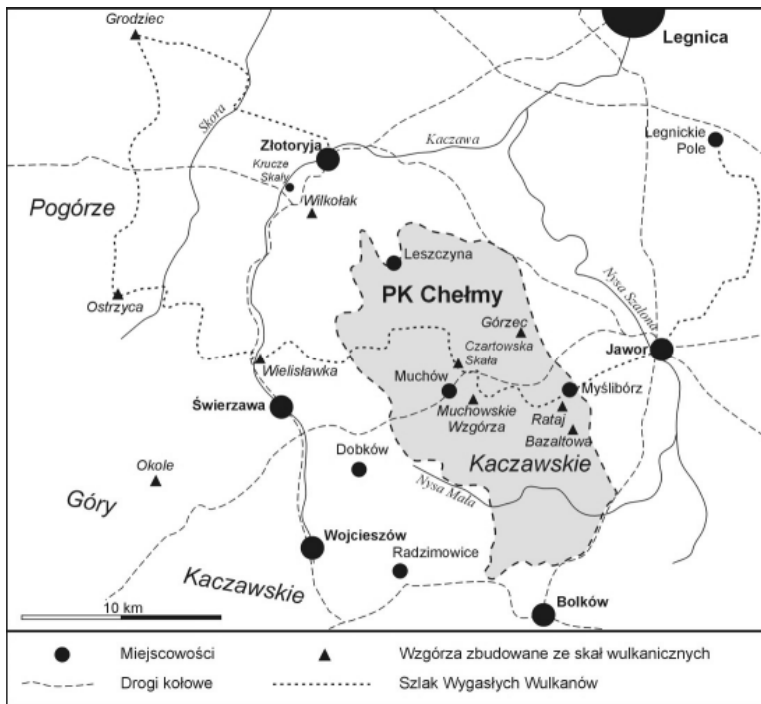
1. Charakterystyka obszaru badań i opis jego wulkanicznej przeszłości

Kraina Wygasłych Wulkanów to marketingowa nazwa obszaru obejmującego Góry i Pogórze Kaczawskie w Sudetach Zachodnich, czyli regionu, w którym występują wzgórza zbudowane ze skał wulkanicznych (rys. 1). Określenie to jest aktualnie używane we wszystkich materiałach promocyjnych, dawniej było stosowane tylko okazjonalnie i nieformalnie.

Góry i Pogórze Kaczawskie należą do bardzo zróżnicowanych pod względem geologicznym regionów w obrębie Sudetów, gdzie na stosunkowo niewielkim obszarze występuje wielka różnorodność skał i minerałów, będących przedmiotem zainteresowań zarówno profesjonalnych geologów, jak i kolekcjonerów (Janeczek, Kozłowski i Żaba, 1991). Ta różnorodność wynika ze złożonej i długotrwałej historii geologicznej. Wyjątkowość tego obszaru na tle nie tylko Sudetów,

ale i całej Polski, polega między innymi na występowaniu skał wulkanicznych z różnych okresów w dziejach Ziemi, dokumentujących trzy różne etapy tworzenia się struktury geologicznej Sudetów (Grocholski i Jerzmański, 1975).

Najstarsze przejawy wulkanizmu są związane z początkami ery paleozoicznej, kiedy miał miejsce wulkanizm podmorski, o którym świadczy występowanie osobliwych struktur, nazywanych lawami poduszkowymi. Można je oglądać m.in. w kilku miejscach na terenie Parku Krajobrazowego Chełmy (Migoń, 2014b). Kolejny okres aktywności wulkanicznej miał miejsce w permie. Erupcje wulkaniczne zachodziły w tym okresie w warunkach lądowych, a ich skutkiem były kopyły lawowe i płaskowyrze zbudowane z riolitów (Cedro, Mianowicz i Zawadzki, 2009). Najbardziej znanym wzniesieniem riolitowym jest Wielisławka z tzw. Organami Wielisławskimi, z charakterystyczną oddzielną słupową.

Rysunek 1. Przebieg Szlaku Wygasłych Wulkanów i rozmieszczenie ważniejszych wzniesień zbudowanych ze skał pochodzenia wulkanicznego

Źródło: opracowanie własne.

Najmłodszy okres wulkanizmu związany jest z kenozoikiem. Dochodziło wówczas do wylewów punktowych (dawne wulkany), powierzchniowych (pokrywy lawowe), powstawały też wąskie, ale długie żyły skał wulkanicznych (Birkenmajer, 1967). Najbardziej widoczne w krajobrazie

dawne wulkaniczne wzgórza z tego okresu to Bazaltowa, Czartowska Skała, Górzec, Ostrzyca, Rataj i Wilkołak. Mimo że często przypominają one stożki wulkaniczne, w rzeczywistości nimi nie są. Stanowią pozostałość kominów wulkanicznych, zbudowanych z twardej, zastygłej lawy, natomiast dawne stożki w ciągu kilkunastu milionów lat, które minęły od czasu erupcji, zostały zniszczone przez naturalne procesy erozji.

Wiele skał pochodzenia wulkanicznego było i nadal w wielu miejscach pozostaje przedmiotem eksploatacji. Powstające kamieniołomy z jednej strony powodują niszczenie naturalnej rzeźby terenu, ale równocześnie umożliwiają „wgląd” do środka dawnych wulkanów i pozwalają na podziwianie różnych struktur, w tym spektakularnego ciosu kolumnowego, powstałego w czasie stygnięcia lawy. Szczególnie pięknie wykształcone słupy bazaltowe można zobaczyć w rezerwacie „Wilcza Góra” na Wilkołaku, na Rataju i Czartowskiej Skale.

Pod względem dziedzictwa Ziemi analizowany obszar jest znany nie tylko z wulkanicznej historii, ale również z tradycji górniczych (w tym wydobycia rud miedzi, srebra, uranu, barytu) (Maciejakowie, 2006), eksploatacji wapieni, a przede wszystkim sięgającej bardzo odległych czasów eksploatacji i płukania złota (K. Maciejak i M. Maciejak, 2007).

2. Tradycje wykorzystania dziedzictwa Ziemi w turystyce w Górach Kaczawskich i na Pogórzu Kaczawskim

Obszar Gór Kaczawskich i Pogórza Kaczawskiego, mimo że bardzo ceniony i chętnie odwiedzany przez geologów oraz poszukiwaczy minerałów, pod względem turystycznym zawsze pozostawał w cieniu pobliskich regionów, zwłaszcza Karkonoszy.

Uwagę turystów, często tylko przejeżdżających przez region, przyciągał charakterystyczny stożek Ostrzycy (501 m n.p.m.), będący symbolem regionu i nazywany Śląską Fudzijamą. Wzgórze to zostało przystosowane do ruchu turystycznego już w pierwszej połowie XIX w. W 1839 roku w połowie drogi na szczyt otwarto gospodę, pełniącą funkcję schroniska turystycznego i restauracji (Staffa i in., 2002). W celu ułatwienia podejścia ułożono kamienne schody, a punkt widokowy na szczycie zabezpieczono barierką. Ze względu na wyjątkowe walory przyrodnicze (w tym gołoborza bazaltowe) w 1926 roku obszar ten objęto ochroną prawną, którą w okresie II wojny światowej zawieszono. Ponownie objęcie ochroną rezerwatową miało miejsce w 1962 roku. Miejsce to, mimo wysokich walorów przyrodniczych, nie było po II wojnie światowej popularne turystycznie. Nie eksponowano również w szczególny sposób jego aspektów edukacyjnych (z wyjątkiem bardzo skromnych tablic informacyjnych).

Najczęściej odwiedzanym przez turystów wzgórzem bazaltowym był Grodziec, choć nie ze względów przyrodniczych, ale kulturowych, bowiem na jego szczycie znajduje się udostępniony do zwiedzania zamek. Wulkaniczna przeszłość wzgórze nie była w szczególności eksponowana lub wyjaśniana. Zmieniło się to dopiero na początku lat 80. XX w., kiedy na Pogórzu Kaczawskim wyznaczono żółty szlak o długości 85 km, zwany Szlakiem Wygasłych Wulkanów. Został on poprowadzony od Legnickiego Pola przez Jawor, Wąwóz Myśluborski, Czartowską Skałę, Ostrzycę,

Grodziec do Złotoryi. Jego nazwa pojawiła się na mapach turystycznych i od tego momentu część odwiedzających kojarzyła ten obszar z dawnym wulkanizmem.

Kolejne działania mające na celu aktywizację turystyki, w tym turystyki przyrodniczej, podjęto na omawianym obszarze na początku lat 90. XX w., kiedy to w 1992 roku (Grocholski i Wiśniewski, 1995) utworzono we wschodniej części Pogórza Park Krajobrazowy Chelmy (rys. 1), rozszerzono na jego obszarze sieć znakowanych szlaków i utworzono ścieżkę dydaktyczną w Wąwozie Myśliborskim koło Myśliborza (Wiśniewski i Horoszko, 2013a).

W tym samym czasie, na początku lat 90. XX w., w Złotoryi powstało Polskie Bractwo Płukaczy Złota, którego celem była promocja Złotoryi poprzez powrót do tradycji związanych ze złotem. W tym celu od 1993 roku zaczęto co roku organizować Mistrzostwa Polski w Płukaniu Złota, które szybko spotkały się z dużym zainteresowaniem mieszkańców regionu i Polski, a nawet zaczęły przyciągać turystów – pasjonatów z całego świata. Mistrzostwa te, zwłaszcza w pierwszych latach organizacji, przyciągały dużą uwagę mediów. W regionie powstała wręcz moda na amatorskie płukanie złota, które zaczęto traktować jako formę rekreacji. W 2000 i 2011 roku Złotoryja była gospodarzem Mistrzostw Świata w Płukaniu Złota.

Inną lokalną inicjatywą związaną z możliwością wykorzystania dawnych obiektów górniczych i hutniczych było utworzenie skansenu górniczego w Leszczynie (Wiśniewski i Horoszko, 2013b) i organizacja corocznej (począwszy od 2001 roku) imprezy pod nazwą Dymarki Kaczawskie (Rogowski, 2014).

3. Kreowanie marki Krainy Wygasłych Wulkanów i tworzenie produktu geoturystycznego

Mimo że dziedzictwo Ziemi, obejmujące zarówno obiekty przyrodnicze, jak i materialne wykorzystanie surowców mineralnych i skalnych, było od wielu lat wykorzystywane w promocji poszczególnych miejscowości lub obszarów w Górach Kaczawskich i na Pogórzu Kaczawskim, to rzadko było używane do kreowania wizerunku całego regionu.

Sytuacja zmieniła się w 2005 roku wraz z powstaniem Stowarzyszenia Kaczawskiego i Lokalnej Grupy Działania „Partnerstwo Kaczawskie”, które poszukiwały kierunków rozwoju turystyki i możliwości zaoferowania turystom czegoś wyjątkowego, czego nie znajdą w sąsiednich regionach Sudetów czy nawet całego kraju. Pomysłodawcą powrotu do dawniej używanej nieformalnie nazwy „Kraina Wygasłych Wulkanów” był Waław Idziak (www.kaczawskie.eko.org.pl, dostęp 29.10.2015), propagator tworzenia wiosek tematycznych w celu rozwoju funkcji turystycznych wsi położonych w obszarach borykających się z problemami gospodarczymi i społecznymi (Idziak, 2008). Określenie „Kraina Wygasłych Wulkanów”, mimo że przez niektórych geologów krytykowane za zbyt duże uproszczenie, ponieważ to, co może oglądać współczesny turysta jest zaledwie pozostałością dawnych wulkanów (Cedro, Mianowicz i Zawadzki, 2009), intryguje i pobudza wyobraźnię turystów.

Od 2005 roku wykorzystywanie unikatowych elementów dziedzictwa Ziemi jest ważnym elementem zarówno promocji, jak i tworzonej oferty turystycznej regionu kaczawskiego. Konsekwentnie na wszystkich materiałach promocyjnych i informacyjnych pojawia się hasło „Kraina Wygasłych

Wulkanów”, nawet jeśli materiały te nie nawiązują bezpośrednio do wulkanicznej przeszłości. Często na okładkach przygotowywanych publikacji, kalendarzy, widokówek czy nawet zeszytów szkolnych dla dzieci umieszczane są wizerunki lub zdjęcia łatwo rozpoznawalnych wzgórz bazaltowych – Ostrzyca, Wilkołaka, Czartowskiej Skały (Pijet-Migoń i Migoń, 2009).

Stowarzyszenie Kaczawskie wspiera wymienione wcześniej popularne imprezy masowe, nawiązujące do tradycji geologicznych i dziedzictwa Ziemi, takie jak Mistrzostwa w Płukaniu Złota, Dymarki Kaczawskie, ale również współpracuje w zakresie organizacji i promuje pod swoim sloganem reklamowym inne imprezy turystyczne, takie jak Mistrzostwa Polski w Technikach Jaskiniowych w Wojcieszowie, Międzynarodowe Targi Chleba w Jaworze, festiwal rocka gotyckiego „Castle Party” w Bolkowie, a także animuje nowe, jak zawody w koszeniu łąk Muchowska Kosa w Muchowie, Dzień Szkółkarza i Sadownika w Targoszynie, Warsztaty Ceramiczne w Dobkowie. Mimo że imprezy te nie nawiązują wprost do dziedzictwa Ziemi, to często w czasie ich trwania organizowane są warsztaty lub pokazy mające na celu zainteresowanie zgromadzonych tematyką geoturystyczną. W tym celu były np. organizowane dla dzieci pokazy wybuchu wulkanu czy konkursy na ciasto regionalne w kształcie wulkanu.

Od początku swojego istnienia Stowarzyszenie Kaczawskie dużą wagę przywiązuje do edukacji przyrodniczej, adresowanej nie tylko do turystów, ale również mieszkańców regionu, zarówno dzieci, jak i dorosłych. Dla dzieci zostały przygotowane specjalne książeczki do kolorowania, z których można dowiedzieć się, jakiego pochodzenia są dominujące w krajobrazie wzgórze, takie jak Ostrzyca czy Wilkołak. Z kolei dorośli dzięki bardzo prostemu przewodnikowi geologicznemu mogą pogłębić swoją wiedzę na temat budowy geologicznej regionu, minerałów i skał zbieranych przez kolekcjonerów (Bogdański, 2006). Z inicjatywy Stowarzyszenia Kaczawskiego został opracowany ilustrowany katalog najważniejszych abiotycznych obiektów przyrodniczych (Migoń, 2014a).

Organizowane wycieczki, zajęcia terenowe i warsztaty dla dzieci i młodzieży z lokalnych szkół miały na celu pokazanie oraz ułatwienie zrozumienia powstania unikatowych walorów przyrodniczych występujących w regionie, a tym samym kształtowanie poczucia tożsamości lokalnej. Przeprowadzane były lekcje terenowe mające na celu wyjaśnienie zjawisk wulkanicznych, procesów rzeźbotwórczych czy procesów glebowych (Pijet-Migoń i Migoń, 2014).

W ramach jednego z projektów Partnerstwo Kaczawskie zorganizowało cykl szkoleń dla miejscowych przewodników i osób, które chciały w przyszłości zostać edukatorami w zakresie wiedzy przyrodniczej. Organizowane były również specjalne wycieczki edukacyjne dla właścicieli i pracowników firm działających w branży turystycznej (właściciele hoteli, gospodarstw agroturystycznych, biur turystycznych) w celu pokazania najbardziej cennych obiektów, ponieważ to właśnie te osoby, mające bezpośredni kontakt z turystami, pełnią funkcję „ambasadorów” regionu i często udzielają turystom informacji o miejscowych atrakcjach turystycznych (w tym geoturystycznych).

W celu poznania dobrych praktyk z innych regionów w Europie, wykorzystujących w turystyce dziedzictwo Ziemi, Partnerstwo Kaczawskie zorganizowało wyjazd studyjny dla lokalnych przedsiębiorców z branży turystycznej, ale również władz lokalnych, do transgranicznego (nie-

miecko-czeskiego) geoparku Egeria, obejmującego, podobnie jak Kraina Wygasłych Wulkanów, wiele miejsc związanych z dawnym wulkanizmem.

Innym obszarem działań Partnerstwa Kaczawskiego jest tworzenie tzw. małej infrastruktury turystycznej, ułatwiającej poznanie najbardziej interesujących miejsc przyrodniczych w regionie. W tym celu zostały wytyczone nowe ścieżki przyrodnicze i szlaki turystyczne w okolicy Leszczyny oraz Dobkowa (Dobków – Radzimowice, Dobków – Muchów, Dobków – Wojcieszów). Zostały postawione nowe tablice informacyjne, wśród nich tablica na punkcie widokowym „Trzy epoki wulkanizmu” (Różycka, 2014), na Czartowskiej Skale (gdzie dodatkowo przygotowano miejsce piknikowe i wypoczynku), pod Okolem, na Grodźcu, przy Kruczych Skalach i w kilku innych miejscach.

4. Projekt „Partnerstwo dla geoedukacji”

Kolejnym projektem, konsekwentnie nawiązującym do budowania strategii rozwoju turystyki opartej na dziedzictwie Ziemi, jest „Partnerstwo dla geoedukacji”, realizowane w ramach programu Erasmus Plus – Partnerstwa Strategiczne na rzecz Edukacji Dorosłych (www.partnerstwokaczawskie.pl, dostęp 29.10.2015). Projekt został przygotowany przez Stowarzyszenie Kaczawskie, a uczestniczą w nim dodatkowo trzy organizacje pozarządowe z innych państw: z Portugalii (Adrimag), Islandii (Háskólafélag Suðurlands) i Chorwacji (Lag Papuk-Krndija). Wśród celów ich działania jest promocja lokalnego dziedzictwa geologicznego na rzecz turystyki i edukacji. Działalność tych organizacji doprowadziła do powstania geoparków należących do Europejskiej Sieci Geoparków – odpowiednio: Arouca w Portugalii, Katla na Islandii i Papuk w Chorwacji. W ramach projektu spotykają się osoby zarówno eksperci – doradcy (osoby działające na rzecz wymienionych organizacji), jak i edukatorzy – osoby odpowiedzialne za prowadzenie zajęć edukacyjnych na terenie geoparków lub promowanych obszarów.

Głównym celem projektu jest wymiana doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie edukacji i propagowania wiedzy, zarówno wśród dzieci, jak i dorosłych, na temat geologii i geografii fizycznej. Dodatkowym celem projektu jest stworzenie metodologii geoedukacji terenowej, wzorcowych scenariuszy warsztatów i lekcji, w trakcie których wiedza na temat dziedzictwa Ziemi przekazywana będzie w sposób interaktywny, zrozumiały i interesujący.

5. Sudecka Zagroda Edukacyjna

Wynikiem innych działań liderów Stowarzyszenia Kaczawskiego na rzecz rozwoju turystyki opartej na unikatowych walorach geologicznych regionu oraz edukacji regionalnej było otwarcie w sierpniu 2015 roku Sudeckiej Zagrody Edukacyjnej w Dobkowie. Powstała ona w kompleksie historycznych zabudowań dawnego gospodarstwa rolnego, w tzw. zagrodzie frankońskiej, typowej pod względem architektonicznym dla Dolnego Śląska. Odnowienie obiektu i przystosowanie do nowej funkcji wymagało znacznych środków finansowych, które zostały pozyskane w ramach różnych funduszy (m.in. z Regionalnego Programu Operacyjnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Funduszy Norweskich).

Sudecka Zagroda Edukacyjna ma charakter interaktywnej, multimedialnej ekspozycji, w której przyjęto zasadę, aby najpierw przybliżyć odwiedzającym zagadnienia ogólne, związane m.in. z budową Ziemi, procesami rzeźbotwórczymi i zjawiskami wulkanicznymi, a następnie pokazać je w odniesieniu do regionu – Krainy Wygasłych Wulkanów. Oferta adresowana jest głównie do dzieci i młodzieży szkolnej, ale powinna zainteresować również dorosłych, ponieważ prezentowane informacje przedstawione są na różnych poziomach – od bardzo prostych wyjaśnień zjawisk do bardziej pogłębionych. Dużym zainteresowaniem wśród odwiedzających cieszy się specjalna platforma, na której można doświadczyć symulowanych wstrząsów sejsmicznych w różnej skali. W innej sali na odpowiednich modelach jest pokazana budowa wulkanów i różne ich rodzaje. Po zwiedzeniu całej ekspozycji można sprawdzić swoją wiedzę na temat zjawisk wulkanicznych w specjalnie przygotowanym quizie. Oprócz sal wystawowych w zagrodzie znajduje się laboratorium, w którym są przeprowadzane różnego rodzaju warsztaty i eksperymenty oraz sala konferencyjna. Na dziedzińcu zagrody odwiedzający mają okazję poznać lokalne skały wykorzystywane do budowy domów, dowiedzieć się, jakie są metody płukania złota lub w specjalnie założonym ogrodzie zobaczyć tradycyjne warzywa, zioła i owoce uprawiane w ogrodach wsi kaczawskich.

Od pierwszych dni otwarcia zagroda cieszy się dużą popularnością, zwłaszcza wśród szkół z regionu. Już w pierwszym miesiącu działalności odwiedziło ją ponad 3000 osób (www.sudeckazagroda.pl, dostęp 29.10.2015).

Podsumowanie

Góry i Pogórze Kaczawskie należą do mniej popularnych pod względem turystycznym regionów Sudetów, zwłaszcza w porównaniu z pobliskimi Karkonoszami. Równocześnie jest to obszar, który ma duży potencjał dla rozwoju turystyki poznawczej, w tym turystyki związanej z dziedzictwem Ziemi. Od lat region ten był popularny wśród osób zainteresowanych geologią i poszukiwaniem minerałów, jednak unikatowych walorów geologicznych i historii górniczej regionu nie postrzegano jako potencjalnych atrakcji turystycznych, mogących zainteresować turystów niemających specjalistycznego wykształcenia w tym kierunku. Pewnym wyjątkiem w podejściu do walorów geologicznych było wytyczenie Szlaku Wygasłych Wulkanów, ale nie towarzyszył temu rozbudowany przekaz wiedzy. W latach 90. XX wieku zaczęto wykorzystywać niektóre tradycje na styku dziedzictwa geologicznego i kulturowego do organizacji imprez masowych, takich jak płukanie złota czy odtwarzanie wytopu rud miedzi. Przyciągały one zarówno mieszkańców regionu, jak i turystów. Jednak walory geologiczne nie były wykorzystywane do promocji całego obszaru.

Wprowadzenie intrygującego i pobudzającego wyobraźnię określenia „Kraina Wygasłych Wulkanów” dla całego regionu i konsekwentne rozwijanie produktu turystycznego nawiązującego do dziedzictwa Ziemi, a zwłaszcza wulkanizmu, wydaje się być bardzo trafną koncepcją z punktu widzenia marketingu terytorialnego i może stać się swoistym wyróżnikiem regionu oraz magnesem przyciągającym turystów, także spoza Dolnego Śląska.

Można oczekiwać, że w wyniku prowadzonych działań organizacji lokalnych, a zwłaszcza Partnerstwa Kaczawskiego, turystyka poznawcza oparta na dziedzictwie Ziemi będzie nadal się rozwijać, ale powinny temu towarzyszyć zarówno dalsze działania mające na celu rozbudowę i utrzymanie w dobrym stanie infrastruktury, która ją umożliwia (szlaki tematyczne, tablice informacyjne, materiały dydaktyczne, centra edukacyjne), jak i rozwój interesujących form edukacyjnych, pozwalających na poznanie i zrozumienie często skomplikowanych procesów geologicznych i geomorfologicznych. Nie bez znaczenia jest również edukacja w tym kierunku mieszkańców regionu i osób odpowiedzialnych za rozwój turystyki, aby z jednej strony wzmocnić tożsamość lokalną, która przełoży się na dbałość o walory regionu, ale równocześnie dać wiedzę niezbędną do kreowania nowych produktów turystycznych, w tym nawiązujących do dziedzictwa Ziemi.

Analiza studium przypadku Krainy Wygasłych Wulkanów pokazuje, że zasadne jest traktowanie geoturystyki – przyjmując jej opisową charakterystykę za Hose'em (1995) – jako nowej formy turystyki, której istotnym elementem jest mocno zaakcentowany aspekt edukacyjny, realizowany na różne sposoby. Do połowy lat 90. XX wieku walory przyrody nieożywionej regionu kaczawskiego pozostawały mało znane, a brak informacji na ich temat sprawiał, że turyści (poza profesjonalistami z zakresu nauk o Ziemi) mogli doświadczać jedynie wrażeń estetycznych. Za początki geoturystyki można uznać działania towarzyszące powstaniu Parku Krajobrazowego Chełmy, ale rozpatrując zagadnienie w kategoriach produktu turystycznego, był on wówczas bardzo skromny i trudno dostępny. Faktyczny rozwój geoturystyki, w której mobilność przestrzenna i geoedukacja są równie ważne, dokonał się w ostatniej dekadzie i jest związany przede wszystkim z inicjatywami i działaniami oddolnymi, prowadzonymi przy wsparciu środowisk akademickich.

Literatura

- Birkenmajer, K., 1967, *Bazalty dolnośląskie jako zabytki przyrody nieożywionej*, „Ochrona Przyrody”, t. 32, s. 225–276.
- Bogdański, J., 2006, *Geologiczny raj Krainy Wygasłych Wulkanów*, Entis, Legnica.
- Cedro, B., Mianowicz, K., Zawadzki, D., 2009, *Ocena walorów geoturystycznych stanowisk pochodzenia wulkanicznego Gór i Pogórza Kaczawskiego*, w: *Problemy turystyki i rekreacji*, red. M. Dutkowski, t. 2, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 25–35.
- Grocholski, A., Jerzmański, J., 1975, *Zabytki paleowulkanizmu na Dolnym Śląsku w świetle ochrony przyrody*, *Ochrona Przyrody*, t. 40, s. 291–340.
- Grocholski, A., Wiśniewski, E., 1995, *Przewodnik geologiczny po Parku Krajobrazowym Chełmy na Pogórzu Kaczawskim*, Państwowy Instytut Geologiczny, Wrocław.
- Hose T.A., 1995, *Selling the story of Britain's Stone*, „Environmental Interpretation”, vol. 10 (2), s. 16–17.
- Idziak, W., 2008, *Wymyśleć wieś od nowa*, Fundacja Wspomagania Wsi, Koszalin.
- Janeczek, J., Kozłowski, K., Żaba, J., 1991, *Zbieramy minerały i skały. Przewodnik po Dolnym Śląsku*, Wydawnictwo Geologiczne, Warszawa.
- Kowalczyk, A. (red.), 2010, *Turystyka zrównoważona*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Maciejak, K., Maciejak, M., 2007, *Złoto. ABC poszukiwacza. Od baraniego runa do wykrywaczy metali*, GoldCentrum, Złotoryja.
- Maciejakowie K. i K., 2006, *Na tropach dawnego górnictwa Gór i Pogórza Kaczawskiego. Przewodnik*, GoldCentrum, Złotoryja.

- Migoń, P., 2012, *Geoturystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Migoń, P., 2014a, *Atrakcje geoturystyczne Krainy Wygasłych Wulkanów*, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Kaczawskie, Mściwojów.
- Migoń, P., 2014b, *Naturalni rzeźbiarze powierzchni Ziemi. Przyrodnicza ścieżka edukacyjna Wąwóz Myśluborski w PK „Chelmy”*, Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych, Wrocław.
- Migoń, P., Pijet-Migoń, E., 2010, *Problemy udostępniania turystycznego obiektów wulkanicznego dziedzictwa Ziemi na przykładzie Pogórza Kaczawskiego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu nr 17, Wrocław, s. 129–151.
- Migoń, P., Pijet-Migoń, E., 2015, *Overlooked Geomorphological Component of Volcanic Geoheritage – Diversity and Perspective for Tourism Industry, Pogórze Kaczawskie Region, SW Poland*, Geoheritage, DOI 10.1007/s12371-015-0166-8.
- Mika, M., 2007, *Formy turystyki poznawczej*, w: *Turystyka*, red. W. Kurek, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 198–232.
- Newsome, D., Dowling, R.K., 2005, *The scope and nature of geotourism*, w: *Geotourism*, Elsevier Butterworth-Heinemann, red. R.K. Dowling, D. Newsome, Oxford, s. 3–25.
- Newsome, D., Dowling, R.K., 2010, *Opportunity and tourism significance*, w: *Global Geotourism Perspectives*, red. R.K. Dowling, D. Newsome, Goodfellow Publishers, Oxford, s. 230–247.
- Osadczyk, A., Osadczyk, K., 2008, *Szanse i perspektywy rozwoju geoturystyki jako nowej formy postrzegania obiektów przyrody nieożywionej i poznawania zjawisk naturalnych*, w: *Problemy turystyki i rekreacji*, red. M. Dutkowski, t. 1, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 131–141.
- Pijet-Migoń, E., Migoń, P., 2009, *Projekt „W krainie wygasłych wulkanów” szansą dla rozwoju turystyki zrównoważonej na Pogórzu Kaczawskim*, w: *Rola turystyki w gospodarce regionu, vol. II. Usługi turystyczne jako podstawa gospodarki turystycznej*, Wyższa Szkoła Handlowa we Wrocławiu, Wrocław, s. 338–345.
- Pijet-Migoń, E., Migoń, P., 2014, *Turystyka w kreatywnej wsi – studium przypadku wsi Dobków na Pogórzu Kaczawskim*, Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław, nr 46, s. 129–139.
- Rogowski, M., 2014, *Produkty geoturystyczne Sudetów jako unikatowa oferta regionu*, „Studia Periegetica” nr 2(12), Poznań, s. 93–107.
- Różycka, M., 2014, *Atrakcyjność geoturystyczna okolic Wojcieszowa w Górach Kaczawskich*, „Przegląd Geologiczny”, t. 62, nr 10/1, s. 514–520.
- Słomka, T., Kicińska-Świdorska, A., 2004, *Geoturystyka – podstawowe pojęcia*, „Geoturystyka”, nr 1, s. 5–7.
- Staffa, M., Mazurski, K.R., Pisarski, G., Czerwiński, J., 2002, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 7, Pogórze Kaczawskie, I-Bis, Wrocław.
- Wiśniewski, E., Horoszko, T., 2013a, *Park Krajobrazowy „Chelmy”*, DZPK, Myślubórz – Wrocław.
- Wiśniewski, E., Horoszko, T., 2013b, *Śladami dawnego górnictwa. Przewodnik turystyczny po Leszczynie*. DZPK Wrocław.

Źródła internetowe:

www.kaczawskie.eko.org.pl

www.partnerstwokaczawskie.pl

www.sudeckazagroda.pl

GEOTOURISM – NEW OPPORTUNITIES TO USE GEOHERITAGE FOR TOURISM DEVELOPMENT. CASE STUDY OF LAND OF EXTINCT VOLCANOES IN THE WEST SUDETES

KEYWORDS | geotourism, geoeducation, geoheritage, sustainable tourism

SUMMARY | The growing interest in the opportunities provided by Earth heritage to foster tourism development makes one to wonder whether geotourism is a new form of tourism or merely a new term to describe activities undertaken since long ago, connected with visits to geologically interesting sites. The case study of ‘Land of Extinct Volcanoes’ in the West Sudetes, which is an area that builds its tourist product and creates its mark upon local geoheritage, supports the view that geotourism is a new form of tourism. This is because geoeducation and expanded interpretation of sites of geoscientific interest have been emphasized only recently. Likewise, provision of necessary educational facilities is a new trend. The onset of geotourism in the region dates back to the 1990s, but its rapid development only typifies the last decade and is mainly related to bottom-up activities initiated by local leaders.

